

PROJEKT EUROPSKE UNIJE MOBILITY OF THE COLLECTION (MOBILNOST ZBIRKE)

MARKITA FRANULIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Danas u Europi postoji više od 30 000 muzeja, koje svake godine posjeti oko 500 milijuna ljudi. Od tog broja samo 300 muzeja redovito priređuje velike povremene izložbe. Istraživanja pokazuju da broj posjeta muzejima (kao pokazatelja zanimanja javnosti) ovisi upravo o izložbenom programu. Povremene izložbe potiču i na (ponovni) posjet stalnom postavu. No nije rijetkost da dragocjenosti iz europskih muzeja lakše dođu do SAD-a ili Japana nego do neke druge europske zemlje, jednostavno zato što muzeji u tim zemljama imaju više novca ili, kao u SAD-u, postoji regulativa koja znatno smanjuje troškove izložbi (program federalnog osiguranja). Muzeji su shvatili da su troškovi izložbi postali preveliki i da sve više rastu, na što osobito utječu iznosi premija za osiguranje građe koja se posuđuje za izlaganje (osobito umjetnina). Stoga je odlučeno da se to promijeni te da se umjesto u osiguranje, novac ulaže u razmjenu, kako kulturne i umjetničke građe, tako i stručnjaka. Politika (i neprihvaćeni Ustav) EU podržavaju raznolikost kulturne i jezične baštine te se obvezuju na njihovo čuvanje i unapređivanje, a jedan od ciljeva programa Culture 2007 bio je i "poticanje transnacionalne cirkulacije kulturnih i umjetničkih djela". Mobilnost zbirki uklapa se u temeljna načela EU o slobodnom protoku ljudi, dobara, usluga i kapitala, a provodi se pod geslom *Europa: jedinstvo u različitosti (Europe: unity in diversity)*.

Projekt *EU Mobility of the Collection* odnosi se na program (dugoročnih) posudbi građe kao na učinkovitiji i profitabilniji način upravljanja zbirkom. Međunarodne dugoročne posudbe nova su muzejska i izložbena filozofija te izazov za profesionalnu kreativnost. Dugoročna posudba afirmira načela povjerenja i dijeljenja te muzejsku zbirku kao resurs. Takav pristup zbirkama zahtijeva jasno definiranje politike skupljanja i razvoja. Riječ je, također, o cjelovitom gledanju na baštinu, ne samo kao na građu određenog muzeja, nego kao na dio europske baštine u cjelini. Muzejsku građu važno je čuvati i zaštititi, ali je važno, što je više moguće, učiniti je dostupnom društvu. Upravo muzeji imaju dugu tradiciju razmjene kulturne baštine koja im je povjerena na čuvanje s drugim muzejima i institucijama. Za male muzeje i one srednje veličine bitna je mogućnost posudbe od velikih muzeja. Idealno je kad se posudba temelji na reciprocitetu, ali to ne smije biti cilj sam po

sebi. Dakako, da bi se uopće pokrenula posudba, potrebno je najprije utvrditi stanje u zbirkama, obraditi ih te upoznati i preispitati s različitih stajališta (povijesnoga, kritičkoga, profiliranosti, budućnosti). To podrazumijeva i kategorizaciju građe, ponajprije utvrđivanje koji predmeti pripadaju najvišoj kategoriji i bitno određuju zbirku i muzej te im je mjesto u stalnom postavu. Postoje i predmeti koje zbog njihove veličine ili osjetljivosti nije preporučljivo transportirati. No predmeti koji su granične zahtjevnosti ili su predloženi za otpis te oni koji rijetko izlaze iz depoa nekog muzeja, mogli bi biti korisni drugom muzeju i dopuniti njegov stalni postav.

Da bi se projekt *Mobility of the Collection* mogao ostvariti, donesen je *Akcijski plan (Action plan)* koji se temelji na povjerenju, suradnji i podjeli odgovornosti. *Akcijski plan* sastoji se od sedam glavnih točaka, za čiju je provedbu utemeljeno šest radnih grupa sastavljenih od stručnjaka iz muzeja, muzejskih mreža, profesionalnih udruženja i javne uprave zemalja članica EU. Održano je nekoliko konferencija koje su se bavile tom problematikom, donesen je dokument – izvještaj *Lending to Europe* koji definira osnovne postavke projekta i sadržava praktične preporuke za muzeje, zemlje članice i institucije EU. Taj je dokument, kao i ostali sadržaji o toj temi, dostupan na mrežnoj stranici www.museumcollectionsonthemove.org.

Projekt će uspostaviti zajedničke standarde za posudbu građe i sustav jamstava među zemljama članicama EU, a krajem 2007. objavljen je i standardni predložak ugovora o posudbi (Standard Loan Agreement), dostupan na: http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_Standard_Loan_Agreement/NEMO_Standard_Loan_Agreement.pdf. Riječ je fleksibilnom dokumentu (kraće i dulje verzije) koji se može prilagoditi svačijim potrebama, a osobito je koristan manjim muzejima koji nemaju stručno osoblje za sastavljanje ugovora ni novca za odvjetničke usluge.

Glavna područja kojima se bavi *Akcijski plan* jesu:

1. upravljanje posudbama i standardi za posudbe,
2. državno osiguranje,
3. procjena vrijednosti, samoosiguranje i neosiguranje predmeta kulturne baštine,

IM 38 (1-2) 2007.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

4. imunitet od zapljene,
5. naknade za posudbu i dugoročne posudbe,
6. izgradnja povjerenja i umrežavanje,
7. digitalizacija.

Za svaku od sedam točaka definirane su temeljne postavke i neposredni postupci za njihovu realizaciju. Temeljne teze *Akcijskog plana* navodimo u nastavku.

1. Upravljanje posudbama i standardi za posudbe

Muzeji i vlasnici umjetnina posudit će svoju građu samo ako njihovi partneri jamče barem jednake standarde zaštite i skrbi u svim fazama procesa posudbe.

Transparentni, predvidivi i kompatibilni procesi olakšat će pokretljivost zbirki.

Provedba će se temeljiti na ICOM-ovu Etičkom kodeksu, standardizaciji procesa posudbe, dokumenata i obveznih *checklista* (izvještaja o prostoru i opremi, formulara za posudbu, izvještaja o stanju – mikroklimi i sl.); standardima za transport, pakiranje i rukovanje građom te za kontrolu okoliša; standardima sigurnosti (u svakom smislu, na svakom koraku i na svakome mjestu). Potrebno je odrediti ulogu i odgovornost svih stručnjaka uključenih u proces, od onih u muzejima do onih u državnim institucijama. Također je potrebno definirati carinske i granične postupke.

2. Program državnog osiguranja

Državno osiguranje znači da država izravno osigurava financijsku kompenzaciju onoj strani koja posuđuje građu, ako posuđeni predmet bude oštećen ili uništen. Zemljama članicama EU preporučuje se uspostava i korištenje sveobuhvatnog programa državnog osiguranja kao alternative sve skupljem komercijalnom osiguranju. Državno osiguranje pokrivat će osiguranje za sva umjetnička djela i predmete kulturne baštine koji su posuđeni za javnu dobrobit. Još nije riješeno pitanje odgovornosti u slučaju oštećenja, odnosno kada se oštećenje otkrije tek nakon povrata građe. Da bi bili uključeni u program državnog osiguranja (a i da bi uopće dobili građu za izlaganje), muzeji će morati zadovoljiti određene standarde zaštite građe.

U zakonodavstvu će se provoditi načelo supsidijarnosti, potpunim poštovanjem zakona zemalja članica EU. Već je provedeno istraživanje programa osiguranja kulturnih dobara u zemljama članicama Unije, o čemu je objavljena i studija koja je poslužila kao podloga za rad. Osim programa državnog osiguranja zemalja članica EU, prihvatili bi se i slični programi drugih zemalja ako takvi postoje.

3. Procjena vrijednosti, samoosiguranje i neosiguranje predmeta kulturne baštine

“Vrijednost” valja shvatiti kao osiguranu vrijednost izraženu novcem. Obično to znači iznos kompenzacije u slučaju gubitka građe. Vrijednost osiguranja nije isto što i tržišna vrijednost djela. S obzirom na to da muzeji ne pripadaju tržišnoj ekonomiji, oni najčešće dogovaraju

vrijednost predmeta. Predmet dogovora su i kompenzacije u slučaju nestanka građe te trošak restauracije pri njezinu oštećenju. Cilj je izbjeći i smanjiti rizik gubitka i uništenja djela jer je ono jedinstveno i nenadoknadivo te ga nikakva novčana premija ne može nadomjestiti. Dogovorenom niskom vrijednošću osiguranja smanjuje se trošak posudbe, čime javne institucije štede mnogo novca poreznih obveznika.

“Samoosiguranje” je dogovor, odnosno ugovor koji sklapaju institucije (npr. u vlasništvu države) koje se financiraju iz istog izvora, npr. iz državnog proračuna. Ugovor o “neosiguranju” sklapaju institucije koje su financirane iz različitih izvora. U oba slučaja strana koja posuđuje građu odriče se pokriva osiguranja za vrijeme dok je građa izložena na izložbenoj lokaciji posuditelja. Smatra se da neosiguranje neće biti prihvatljivo privatnim vlasnicima, ali javnim ustanovama hoće.

Osim državnim jamstvom kao rješenjem kojemu se teži, troškovi posudbe (a time i troškovi izložbe) mogu se sniziti i ugovorima između institucija koje sudjeluju u posudbi građe, a koji se temelje na načelima povjerenja i općeprihvaćenih standarda brige o građi.

Radne grupe smatraju da su potrebne dodatne rasprave o pitanjima samoosiguranja i neosiguranja. Neke zemlje propisuju obvezno osiguranje, što onemogućuje sklapanje ugovora o neosiguranju. Ako su samoosiguranje i neosiguranje mogući na nacionalnoj razini, potrebno je proširiti pravila da bi se uspostavili bilateralni sporazumi ondje gdje ne postoji državno osiguranje.

4. Imunitet od zapljene

Zemlja članica daje zakonsko jamstvo da će svi predmeti iz druge zemlje na privremenoj posudbi biti zaštićeni od bilo kakve zapljene (zbog bilo kojeg razloga) za vrijeme trajanja posudbe. Najčešće je riječ o strahu od zapljene djela čije podrijetlo nije potpuno poznato ili postoje sumnje da su stečena ratnim profiterstvom. Kada ne bi bilo straha od zapljene, smatra se da bi se locirali neki predmeti, čime bi možda postali i dostupni za izlaganje. Zapljenu treba izbjeći i zato što se time djela izlažu neodgovarajućim uvjetima čuvanja te dovode u opasnost od oštećenja.

5. Naknade za posudbu i dugoročne posudbe

Izbjegavanjem naknada za posudbu, muzejski (ili drugi javni) proračuni mogu se koristiti u druge svrhe, od čega sve zemlje i svi građani imaju koristi.

Dugoročne posudbe način su za obogaćivanje zbirki, za jačanje važnosti malih muzeja, a pridonose i tome da što veći dio kolekcije postane dostupniji i poznatiji javnosti. Potrebno je definirati što je to dugoročna posudba (razmišlja se o roku od 3 do 5 godina, uz mogućnost produženja). Razlozi za dugoročnu posudbu su omogućivanje pristupa manje poznatim i manje korištenim dijelovima zbirki i fundusa te izlaganje građe koja bi inače bila u depou, sve u korist javnosti. Na taj

način muzeji ne moraju uvijek kupovati građu koja im je potrebna za upotpunjavanje postava, što bi trebalo utjecati i na bolje profiliranje zbirki. Preporučuje se da se dugoročne posudbe uključe u strategiju i politiku upravljanja zbirkama. Ustanova koja posuđuje građu obvezuje se stvoriti sigurnosne uvjete i jamči preventivnu zaštitu. Radne grupe u sklopu *Akcijskog plana* razrađuju praktične aspekte dugoročnih posudbi i izrađuju preporuke, smjernice, upute i standardizirane formulare za posudbu.

6. Izgradnja povjerenja i umrežavanje

Povjerenje među stručnjacima izgrađuje se čestim međusobnim kontaktima, umrežavanjem institucija, obradovanjem stručnjaka u drugim muzejima; reciprocitetom kao vodećim načelom suradnje te razvijanjem dugoročnog partnerstva i zajedničkih projekata.

Navedena se načela provode putem konferencija i radionica, povezivanjem velikih i malih muzeja, povezivanjem međusobno udaljenih muzeja, većim izdvajanjem novca za putovanja, kako bi muzeji mogli sudjelovati u mrežama EU, poticanjem e-učenja itd.

7. Digitalizacija

Digitalizacija olakšava pristup kulturnoj baštini i onda kada predmeti ili publika ne mogu putovati. Digitalne informacije povećavaju potencijalni opseg posudbi. Potiče se primjena i2010 Digital Libraries Initiative of the European Commission i Dynamic Action Plana (DAP) za koordinaciju digitalizacije kulturnih i znanstvenih sadržaja u EU (2005.).

Problemi o kojima će se i dalje voditi rasprave i usklađivati propisi jesu različiti oblici vlasništva (privatni i javni muzeji), različiti načini upravljanja institucijama, različiti propisi i ugovori, carinski postupci, standardizirana dokumentacija u digitalnom obliku i dr. Osim toga, zemlje istočne Europe osjećaju se nedovoljno zastupljenima, čak isključenima iz tog procesa. Postoji i opravdani strah da će muzeji tražiti na posudbu uvijek iste predmete, čime će se povećati mogućnost njihova oštećenja zbog stalnog izlaganja i transportiranja.

Zemlje članice EU ponajprije bi trebale poraditi na uklanjanju zakonskih i administrativnih prepreka mobilnosti zbirki na nacionalnoj razini, kako bi se stvorili preduvjeti za realizaciju projekta.

Muzejska zajednica u zemljama članicama EU mobilnost zbirki smatra izuzetno važnom, što pokazuju i dosadašnji zaključci, rasprave, konferencije i objavljeni dokumenti. Dokaz da se potrebno upoznati s projektom i u zemljama koje nisu članice EU jest i veliko zanimanje muzejskih stručnjaka s ostalih kontinenata, upravo zbog brojne i vrijedne građe europskih muzeja koja se posuđuje za izlaganje na povremenim izložbama.

Primljeno: 1. prosinca 2007.

THE EUROPEAN UNION MOBILITY OF THE COLLECTION PROJECT

The EU member countries' Mobility of the Collection project is one of the most important cultural ventures of the museum community in the EU.

The policy and the not yet ratified constitution of the EU support diversity of the cultural and language heritage, and bind themselves to preserve and promote them. One of the objects of the programme called Culture 2007 was to "encourage the transnational circulation of works of culture and art". Mobility of collections fits into the basic EU principles of free movement of people, goods, services and capital, and is carried out with the motto Europe of Unity in Diversity. The EU project Collection Mobility relates to a programme of long-term loans of material and the more effective and profitable way of managing a collection. International long-term loans are a new museum and exhibition philosophy and a challenge to professional creativity. Long-term loans affirm the principles of trust and sharing and the museum collection as resource. Such an approach to collections requires a clear definition of the collection and development policy. Also at issue is a complete way of looking at the heritage, not only at the material of a given museum, but how it is a part of the European heritage as a whole. Museum material must be preserved and protected, but it is also important to make it as accessible to the society as possible. Museums in fact have a long tradition of sharing the cultural heritage confided to their keeping with other museums and institutions. In addition, museums have realised that the costs of mounting exhibitions are too great, and are rising, particularly affected by the costs of insuring the material (works of art in particular) that are loaned for exhibition. It has been decided to change things and to put the money, not into insurance, but into cultural exchange, of both material, and of experts. The possibility of borrowing from big museums is crucial for small museums and those of medium size. In order to venture into loaning at all, it is first of all necessary to establish the state of affairs in the collections, to process them and to get to know them and re-examine them from various aspects of historical, critical, their profile, their future. This implies in turn the categorising of the material, determining which objects belong to the highest category, and which essentially define the collection and the museum, their place thus being in the permanent display. There are also objects that because of size and fragility it is inadvisable to send around. But objects that are borderline cases or are suggested for write-off and those that rarely come out of the stores in one museum might well be useful to another and supplement its permanent display. For the Mobility of the Collection to be accomplished, an Action Plan was adopted, consisting of seven main points, which are described in detail in the text. These are: 1. loan management and standards for loans; 2. government or state insurance; 3. valuation, self-insurance and non-insurance of objects of the cultural heritage; 4. immunity from seizure; 5. remuneration for loans and long-term loans; 6. trust building and networking; 7. digitalisation.